

Interesującym zbiorem jest indeks, ale szkoda, że w nim zabrakło konsekwencji w podawaniu skrótów dla osób beatyfikowanych czy kanonizowanych. Nie zawsze tytuły dokumentów podane zostały kursywą. Przy Wittgenstein zabrakło skrótu imienia „L”.

Ważnym atutem zbioru jest interdyscyplinarność zainteresowań badawczych poszczególnych autorów oraz przedkładanych treści. Zatem jest to szerokie i wielowątkowe spektrum spojrzenia na wiodące zagadnienia, tj. wychowanie i sumienie. To bogactwo sprawia, że faktycznie to niezwykle bogata tematyka, a zarazem i szansa edukacyjna oraz formacyjna dla czytelników.

W kontekście prezentowanych treści ważnym jest przypomnienie tego, że całościowe ujmowanie treści przekazywanej wiary jest jednocześnie propozycją określonej moralności. Przypominanie tego jest szczególnie ważne, bo nawet sami chrześcijanie wybiórczo przyjmują treści wiary, co wyraża się między innymi częstym kwestionowaniem lub odrzucaniem wymagań moralnych, wynikających z wiary.

Oto środowisko skupione wokół serii „Sapientia Ineffabilis” daje interesujący materiał, który ma wiele wątków prawnych i kanonicznych. Wchodzi on w swej analizie badawczej w konkretne realia życia, zwłaszcza chrześcijanina i stawia mu wymagania moralne oraz wierność przesłaniu Ewangelii. To realizm codziennego życia. Sumienie przecież jest szczególną kategorią ludzką, która ma odniesienia do prawa i sprawiedliwości, i to pojętej w wielorakości jej rodzajów oraz aspektów. Prezentowany zbiór może być w tych poszukiwaniach ciekawą pomocą. Dobrze, aby do niej sięgnęli także kanoniści, m.in. pełniący różne posługi w ramach trybunałów kościelnych.

bp Andrzej F. Dziuba
Wydział Teologiczny UKSW

**Giorgio Digiorgi, *I minori nella legislazione della Chiesa*,
Ed. Marcianum Press, Venezia 2015, ss. 361.**

We włoskim wydawnictwie „Marcianum Press” opublikowano doktorat „I minori nella legislazione della Chiesa” autorstwa Giorgia Digiorgi, obroniony na Wydziale Prawa Kanonicznego w Wenecji, poświęcony pozycji osoby małoletniej w kanonicznym porządku prawnym. Dysertacja

składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych Wstępem i zwieńczonych Zakończeniem.

Rozdział I zatytułowany „Małoletni w historii prawa kanonicznego” (*Il minore nella storia del diritto canonico*) ma charakter wprowadzający. Autor integralnie przedstawił zagadnienie ujęte w tytule tej części opracowania poczynawszy od namysłu nad figurą małoletniego w Piśmie św., poprzez ukazanie ewolucji statusu tej kategorii osób na przestrzeni dziejów – od czasów patrystycznych do czasów obowiązywania Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Dowiódł on, iż w prawie kościelnym podstawowe prawa małoletnich nie są koncesjowane przez władzę kościelną, ale wynikają z prawa naturalnego. Zwrócił też uwagę, iż w badanym przedziale czasowym nie wypracowano jeszcze rozróżnienia pomiędzy małoletnim jako podmiotem pasywnym a małoletnim jako podmiotem aktywnym.

W dalszej części studium Degiorgi skoncentrował uwagę na regulacjach funkcjonujących w obecnie obowiązującym prawie kościelnym. Tej problematyce poświęcił aż pięć rozdziałów.

W rozdziale II uwaga Autora skupia się wokół pojęcia „małoletni” funkcjonującego w Kodeksie z 1983 r. (*La nozione di minore nel Codice di Diritto Canonico*). Punktem wyjścia rozważań stała się szczegółowa analiza normatywnych znaczeń takich terminów, jak: „minor”, „infans”, „puer”, „filius”, „proles”, „parvulus” „iuvenes” oraz „pubertas”. Biorąc pod uwagę ich desygnaty Digorgi wykazał, iż w regulacjach kodeksowych pojawiają się dwa rodzaje zapisów, pierwsza grupa wiążąca się z podmiotowością pasywną uwydatnia relacje osoby małoletniej do innych podmiotów (*proles, filius, iuvenes*); druga grupa natomiast odnosząca się do podmiotowości aktywnej uwydatnia zdolność małoletnich do podjęcia konkretnych działań w systemie (*infans, minor*).

Dysponując takimi rezultatami badań Doktor podjął następnie problem podmiotowości prawnej małoletniego. Rozważając takie wątki jak, małoletni w optyce kategorii osoby fizycznej, nabycie zdolności prawnej przez osobę małoletnią, kwestia osób pełnoletnich, małoletnich i dzieci, stopniowe nabywanie zdolności do działań prawnych przez osoby małoletnie, a także podmioty zrównane z małoletnimi podkreślił on, iż występująca w obowiązującej kodyfikacji terminologia pozostaje w organicznym związku z tą, którą wypracowano w wiekach przeszłych, zwłaszcza w średniowieczu. W mojej ocenie, godne uwagi są także inne wnioski. Po pierwsze, w opinii Autora, obecna terminologia jest bardziej jednorodna. Jego zdaniem, taki stan wynika m. in. z faktu, że prawodawca współczesny zrezygnował

z takich niejednoznacznych pojęć, jak „puer grandisculus”, czy też „tenera aetas”; w Kodeksie z 1983 r. nie posłużył się on też rozróżnieniem pomiędzy „minores infantiae proximi” a „pubertati proximi”. Po drugie, w zapisach normatywnych jest wprawdzie obecny element dojrzałości fizycznej, w przekonaniu Doktora, jest on jednak mniej widoczny, aniżeli w przeszłości. Po trzecie, współczesne regulacje opierają się na dwóch pryncypiach: autodeterminacji oraz opieki nad małoletnimi.

W rozdziale III zatytułowanym „Prawo do edukacji” (*Il diritto all'educazione*) Degiorgi przedstawił problematykę prawa małoletnich do wychowania. Już we wstępie spostrzegł, iż uprawnienie, o którym mowa wynika z prawa naturalnego. Porównując normy wprowadzone w czasach rządów Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego z tymi, które funkcjonują obecnie wskazał on na wzrost zainteresowania Kościoła tym problemem. Czytając tę część monografii nie można też pominąć faktu, iż Autor ukazał w sposób integralny podjętą tematykę poprzez prezentację szerokiego spektrum zagadnień, dotyczących takich kwestii, jak normatywne zapisy fundamentalne skodyfikowane głównie w Części I Księgi II Kodeksu, podmioty wychowujące, obszary wychowania, zdolność małoletniego do autodeterminacji w obszarze religijnym oraz małoletni a środki społecznego przekazu. Na zakończenie omówił on kilkanaście dokumentów Konferencji Episkopatu dotyczących problematyki będącej przedmiotem jego zainteresowania.

Obiektem uwagi w rozdziale IV zatytułowanym „Prawo do sakramentów i do wyboru stanu życia” (*Il diritto ai sacramenti e alla scelta dello stato di vita*) stała się tematyka prawa małoletniego do udziału w życiu sakramentalnym oraz wyboru jednego ze stanów życia w Kościele. We wstępie rozważań Autor poczynił pewną dygresję metodologiczną stwierdzając, iż połączenie dwóch autonomicznych wątków ujętych w tytule rozdziału jest wskazane ze względu na to, że łączy je wiele kwestii stycznych ze sobą.

Oceniając tę część studium krytycznie pragnę odnieść się do jej strukturyzacji. Degiorgi rozpoczął swe analizy, w moim przekonaniu zupełnie zasadnie, od prezentacji generalnej dyscypliny sakramentalnej; po czym w kolejnych punktach (2-10) omówił podjętą tematykę w odniesieniu do poszczególnych sakramentów. Wydaje się, iż bardziej uzasadnione byłoby wprowadzenia punktu 2 zatytułowanego np. „sakramenty w szczególności”, a następnie w kolejnych podpunktach (2. 1. i następne) ukazanie poruszanej problematyki. Pragnę też zwrócić uwagę, iż w kompozycji rozdziału występuje duża dysproporcja pomiędzy materią sakramentalną a zagadnieniem ujętym w p. 11, zatytułowanym „Minori e stato di vita consacrata”. Ponadto,

poza zakresem tematyki sformułowanej w tytule rozdziału pozostaje wątek „Gli altri atti di culto divino e la disciplina su giorni di penitenta” (p. 12).

Rozdział V dotyczy prawa karnego i procesowego (*Il minore nel diritto penale e processuale*). W obszarze prawa karnego Degiorgi poruszył tematykę małoletniego jako ofiary przestępstwa oraz małoletniego jako sprawcy przestępstwa. Rozważania z zakresu prawa procesowego koncentrują się natomiast wokół problematyki zdolności procesowej małoletniego i innych zapisów odnoszących się do tej kategorii osób. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, tak i w tym pewne zastrzeżenia budzi strukturyzacja tego rozdziału. Prawo karne i prawo procesowe są przecież odrębnymi obszarami prawa. Uważam, iż ten stan systemowy powinien znaleźć odzwierciedlenie w kompozycji tego rozdziału. Tak jednak nie stało się. Autor bowiem w kolejnych podpunktach przedstawił wymienione przed chwilą wątki.

Oryginalne są wnioski ukazane w konkluzji. Degiorgi wykazał, iż w zapisach poprzednio badanych obszarów prawa akcent prawodawcy został położony na autonomię wyboru i działań podejmowanych małoletniego; inaczej zaś ma się rzecz w prawie karnym, w tym wypadku bowiem punkt ciężkości położono na odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwa.

W ostatnim VI rozdziale zatytułowanym „prawo do życia i do rodziny” (*Il diritto alla vita e alla familia*) Degiorgi zajął się pewnymi, jak to określił zagadnieniami „z pogranicza”. W moim przekonaniu, w obszarze zagadnień pierwszego sektora bardzo ciekawe są rozważania dotyczące nowych technik prokreacyjnych, skonfigurowanych w optyce praw małoletnich. W drugim obszarze natomiast znaczącymi w badaniach nad niektórymi kanonami Księgi I Kodeksu poświęconej „Normom Ogólnym” są analizy przeprowadzone w p. 4 dotyczące kwestii pochodzenia, adopcji, miejsca pochodzenia i zamieszkania małoletniego.

Konkludując zaprezentowana w monografii przez włoskiego salezjanina Giorgia Digiorgi tematyka jest oryginalna; sporadycznie podejmowana w kanonistyce. Pomimo wykazanych w recenzji pewnych mankamentów związanych z niewłaściwą strukturyzacją niektórych rozdziałów, zawarte w studium rozważania pod względem merytorycznym oceniam bardzo wysoko. Większość analiz przeprowadzonych przez Autora ma charakter dogłębny. Zawarte pod koniec poszczególnych rozdziałów podsumowania są trafne i niejednokrotnie oryginalne.

ks. Ginter Dzierżon

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW